

30 We 32

ศิลปากร

นิตยสารของกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ

ปีที่ ๓๒ เล่มที่ ๕ พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๓๑ ISSN 0125-0531

Silpakorn Journal Vol.32 No.5 November-December 1988

ฉบับประวัติศาสตร์โบราณคดีภาคเหนือตอนล่าง

: จารึกกำแพงเพชร : หลักฐานการใช้พุทธศักราชครั้งแรกบนผืนแผ่นดินไทย

: ฤกษ์สถาปนาพระบรมธาตุนครชุม กำแพงเพชร

: ฆากระดานเลข พิชญโลก : ๓๑ ปีแห่งการค้นพบ

สารบัญ

- กำแพงเพชร : เมืองที่ถูกลืมไปจากหน้าประวัติศาสตร์

ปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย

Kamphaeng Phet : A Historically Forgotten City

Patipat Phumphonphaet

4

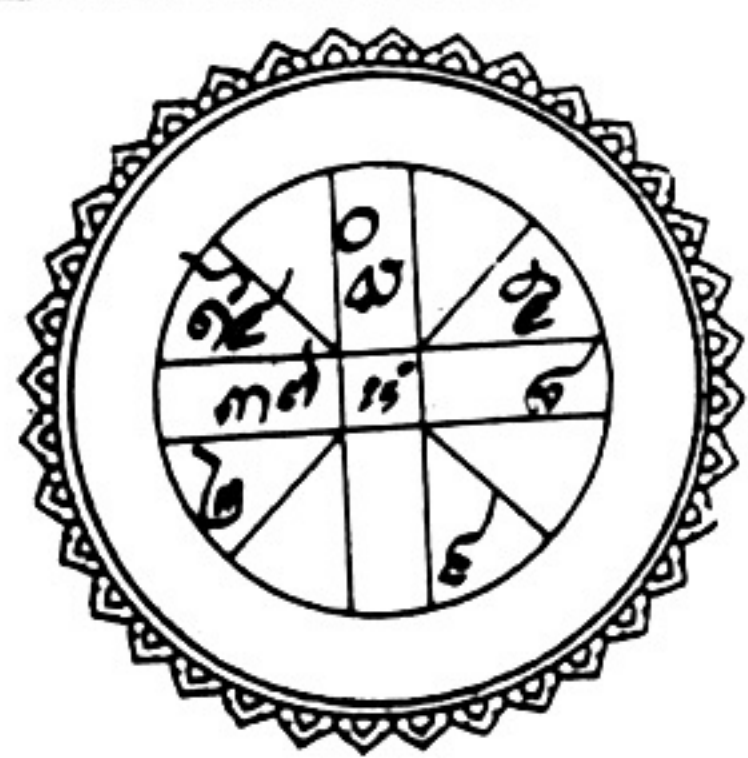
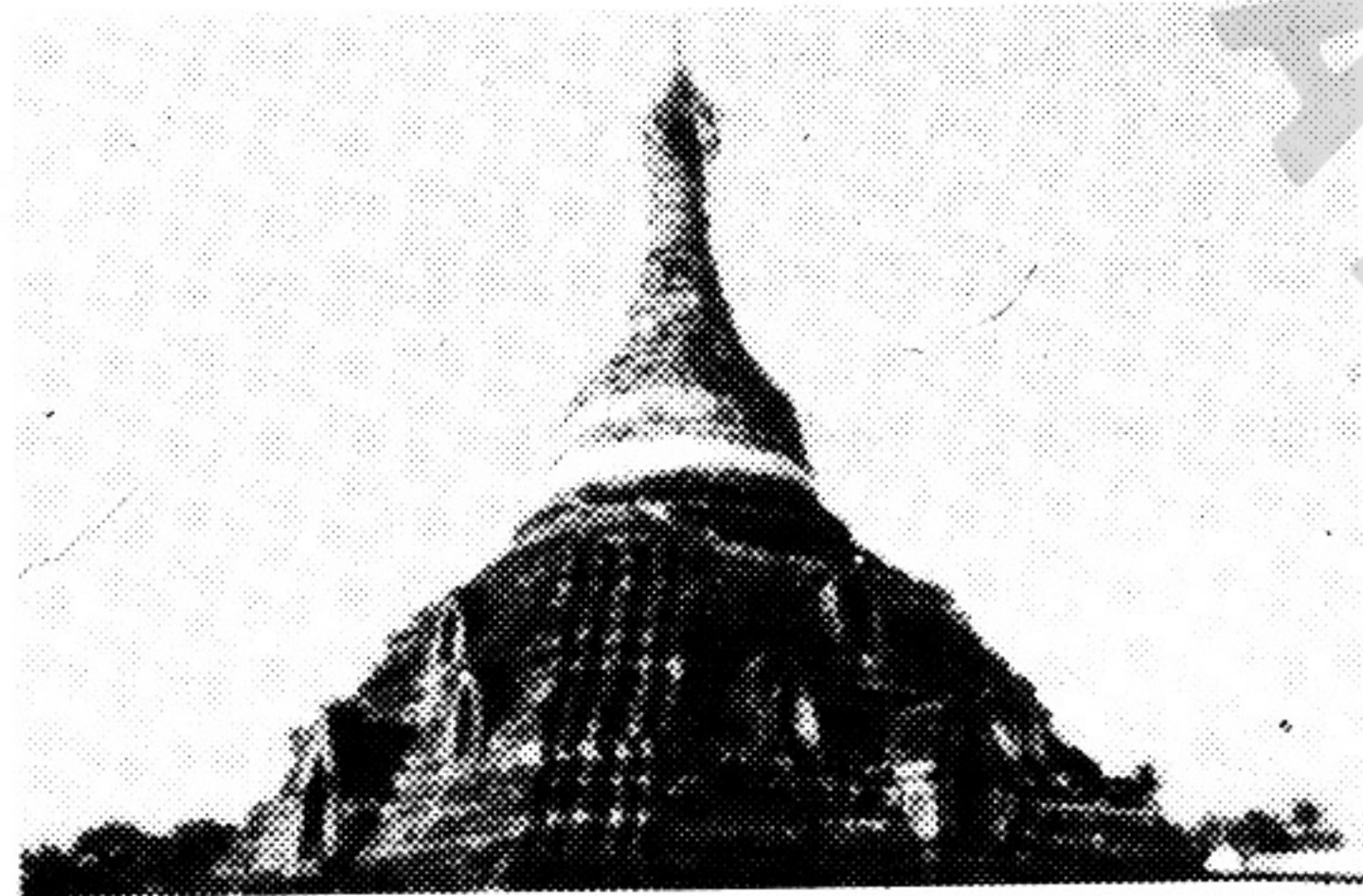
- อารยธรรมสุโขทัยจากจารึกเมืองกำแพงเพชร

ก่องแก้ว วีระประจักษ์

A Study of Sukhothai Culture as Described in Four Kamphaeng Phet Inscriptions.

Kongkaew Weeraprajak

21

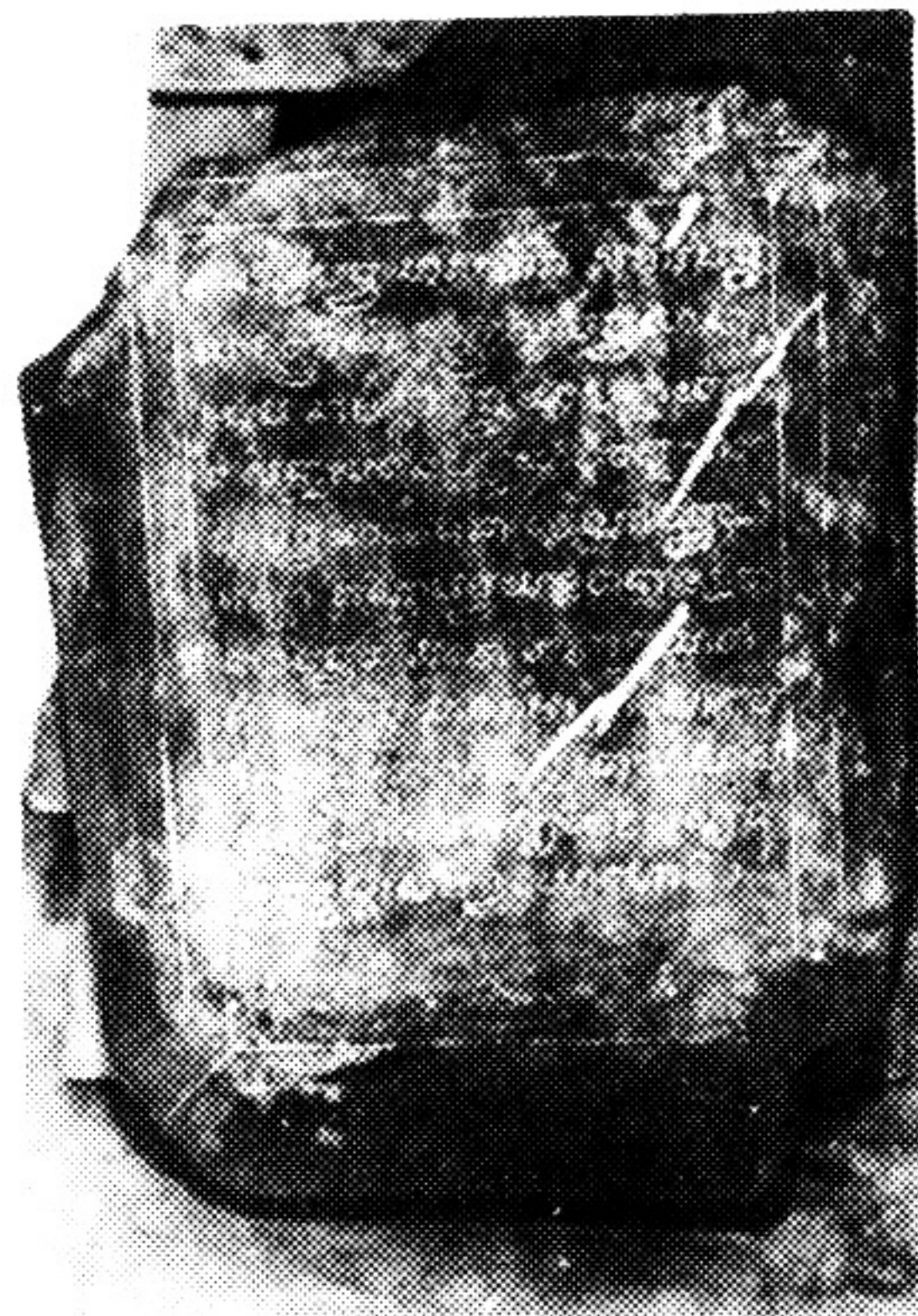
- การคำนวณวันสถาปนาพระบรมธาตุนครชุม

อารี สวัสดิ์

Conversion of Inscription Astrological Dates for Nakhon Chum Stupa

Aree Sawatdee

26

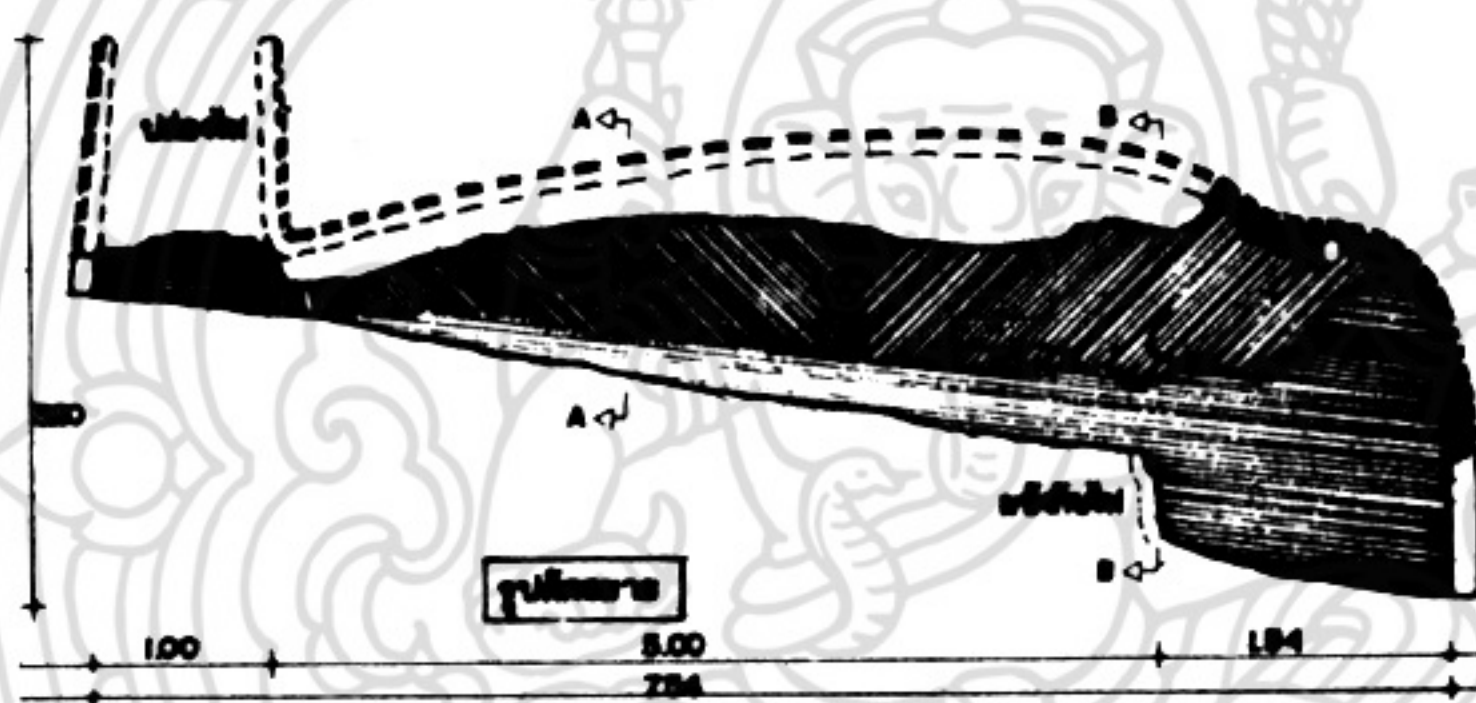
- ศิลาจารึกวัดมหาธาตุสุโขทัย

ชะเอม แก้วคล้าย

An Inscription from Wat Maha That, Sukhothai

Cha-ame Kaewglai

30

- การขุดค้นเตาบ้านเตาไห

ประโชติ สังขนกกิจ

An Excavation of Ban Tao Hai Kiln, Phitsanulok

Prachote Sangkhanukit

34

- ศิลปะถ้ำผากระดานเลขพิษณุโลก : ๓๐ ปีแห่งการค้นพบ

อมรา ศรีสุชาติ

Rock Art at Pha Kradanlek, Phitsanulok

Amara Srisuchat

42

- ฉันทเฉลิมพระเกียรติ

61

พระเจ้าปราสาททอง

(ต่อจากฉบับที่ ๕)

A Poem in Honour of King Prasatthong (Continued)

- กฎหมายเกี่ยวกับ

84

ทรัพยากรวัฒนธรรม :

ทรัพย์สินของแผ่นดิน

ประพัฒน์ ตรีนรงค์

Laws Concerning Cultural Resources as State Properties.

Prapat Treenarong

- เล่าเรื่องจากภาพ

91

ขจร มุกมีคำ

พิรักษ์ ชวนะเกรียงไกร

Telling Stories from Pictures

Khajorn Mukmeekha

Pirak Chawanakriengkrai

- แนะนำหนังสือ :

94

ปราสาทพนมรุ้ง.

โบราณคดีสี่ภาค

ขจร มุกมีคำ

Introducing Recent Publications : Phanom Rung, and Archaeology in the Four Regions

Khajorn Mukmeekha

- จากท่านผู้อ่าน

96

จดหมายชี้แจงเรื่องข้อ

ผิดพลาดของบทความ

ในนิตยสารศิลปากรปี

ที่ ๓๐ เล่มที่ ๖ โดย

ศาสตราจารย์หม่อมเจ้า

สุภัทรดิศ ดิศกุล

A letter Informing About Errors in an Article in the Journal, vol.31 no.6

M.C. Subhadradis Diskul

อารยธรรมสุโขทัย

จาก

จารึกเมืองกำแพงเพชร

ก้องแก้ว วีระประจักษ์

กองหอสมุดแห่งชาติ

ความเจริญของอารยธรรมไทยสมัยสุโขทัย แม้จะปรากฏร่องรอยอยู่ทั่วไปในรูปแบบของศิลปกรรม ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม แต่หลักฐานทางศิลปกรรมเหล่านั้น จะขาดความหนักแน่น ถ้าไม่ปรากฏหลักฐานสนับสนุนทางลายลักษณ์อักษร จะเห็นได้ว่า เอกสารโบราณประเภท ศิลาจารึกสมัยสุโขทัยนั้น มีลักษณะเฉพาะตัวที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของสุโขทัยปรากฏอยู่ที่รูปแบบอักษร ภาษา และธรรมเนียมการสร้างจารึก ลักษณะดังกล่าวแสดงถึงสภาพความเป็นไปแห่งสังคมของ คนไทยในสมัยสุโขทัย รวมไปถึงอำนาจทางการเมือง การปกครอง ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา และวัฒนธรรม ในสมัยนั้นด้วย

ศิลาจารึกสมัยสุโขทัยที่สร้างขึ้นในระหว่าง พุทธศตวรรษที่ ๒๐ นั้น เรื่องราวที่จารึกไว้ส่วนใหญ่ จะมีสาระที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และสังคม มากกว่าศิลาจารึกที่สร้างขึ้นในสมัยต่อมา และพบว่าศิลาจารึกเหล่านั้น สร้างขึ้นในในวาระโอกาสที่คล้ายกัน รวมทั้งเรื่องราวในจารึกก็ใกล้เคียงกันด้วย กล่าวคือเป็นศิลาจารึกที่สร้างขึ้นเพื่อประกาศการบำเพ็ญกุศลในพระพุทธศาสนาของผู้สร้างจารึกนั้น เช่น ได้ประดิษฐานพระศรีรัตนมหาธาตุ สร้างพระพุทธรูป พระไตรปิฎก และปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ เป็นต้น

ในปัจจุบัน ได้พบศิลาจารึกในเขตจังหวัด กำแพงเพชรที่มีอายุเก่าถึงสมัยสุโขทัยและอยุธยา จำนวน ๔ หลักเท่านั้น คือ

๑. ศิลาจารึกนครชุม
๒. จารึกสมเด็จพระมหามุนีรัตนโมลี
๓. จารึกรอยพระพุทธรูปวัดเสด็จ
๔. จารึกฐานพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร

รูปอักษรและภาษาที่ใช้อยู่ในจารึกทั้ง ๔ หลักนี้ มีที่เหมือนกันอยู่ประการหนึ่งคือ ใช้ภาษาไทยเหมือนกัน แต่รูปแบบอักษรแตกต่างกันคือ ศิลาจารึกนครชุมใช้รูปอักษรไทยสุโขทัย พุทธศักราช ๑๙๐๐ จารึกสมเด็จพระมหามุนีรัตนโมลีใช้รูปอักษรไทยสุโขทัย พุทธศักราช ๑๙๖๓ จารึกรอยพระพุทธรูปวัดเสด็จใช้รูปอักษรขอมสุโขทัย พุทธศตวรรษที่ ๒๐ และจารึกฐานพระอิศวรเมืองกำแพงเพชรใช้รูปอักษรไทยสุโขทัย พุทธศักราช ๒๐๕๓ รูปแบบอักษรไทยสุโขทัยในจารึกกลุ่มนี้ แตกต่างกันทั้งอายุสมัยและวัสดุที่ใช้จารึก จะเห็นได้ว่ารูปอักษรในศิลาจารึกนครชุม มีลักษณะรูปแบบที่สืบเนื่องมาจากรูปอักษรในจารึกพ่อขุนรามคำแหงอย่างเห็นได้ชัด ถึงแม้จะมีอายุห่างกันถึง ๖๕ ปีก็ตาม ส่วนรูปอักษรในจารึกสมเด็จพระมหามุนีรัตนโมลี ซึ่งเป็นจารึกบนแผ่นเงินและใช้เหล็กแหลมจารลงบนแผ่นเงินได้ทันที เส้นอักษรจึงบางและ

ศิลาจารึกทั้ง ๔ หลักที่กล่าวถึงแล้วนี้ ไม่เพียงแต่จะเป็นหลักฐานเชิงประวัติศาสตร์สังคมสมัยสุโขทัยเท่านั้น ยังมีส่วนสัมพันธ์กับอาณาจักรศรีอยุธยาและบันทึกพระราชกรณียกิจอันเนื่องด้วยพระพุทธรศาสนาของกษัตริย์แห่งอาณาจักรทั้งสอง แสดงให้เห็นสถานภาพของสถาบันพระพุทธรศาสนาในยุคสมัยนั้นให้เด่นชัดอีกด้วย

ในด้านประวัติศาสตร์สุโขทัย ศิลาจารึกนครชุม ด้านที่ ๑ บรรทัด ๒-๔ กล่าวว่า “...พระยาหล่อไทยราช ผู้เป็นลูกพระยาเลอไทย เป็นหลานแก่พระยารามราช เมื่อได้เสวยราชย์ในเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย ได้ราชาภิเษก...” จากข้อความในศิลาจารึกตอนนี้ แสดงเจตนาของผู้จารึกไว้ชัดเจนว่ามีความประสงค์ที่จะประกาศให้ประชาชนในอาณาจักรสุโขทัยได้ทราบพระราชประวัติและพระราชจริยาวัตรของพระยาเจ้าลิไทย ซึ่งในศิลาจารึกกล่าวพระนามว่า พระยาหล่อไทย นั้นเป็นกษัตริย์ที่สืบราชสันตติวงศ์มาจากพ่อขุนรามคำแหงมหาราช บุรพกษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัย ผู้มีพระบรมเดชานุภาพยิ่งใหญ่ เป็นที่รักเคารพสูงสุดของปวงประชา ทรงเป็นผู้นำความเจริญรุ่งเรือง ความเป็นปึกแผ่นมั่นคง และสร้างความเกรียงไกรแห่งกองทัพให้แก่อาณาจักรสุโขทัย

การที่ผู้จารึกกล่าวถึงราชตระกูลของพระยาเจ้าลิไทยสูงขึ้นไปถึงพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทั้ง ๆ ที่มีเชื้อปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักร แต่ทรงเป็นกษัตริย์รัชกาลที่ ๓ เท่านั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลานั้น อยู่ในระหว่างผลัดเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ บ้านเมืองยังระส่ำระสายอยู่มาก พระยาเจ้าลิไทยเพิ่งจะขึ้นเสวยราชย์เป็นกษัตริย์พระองค์ใหม่ ยังไม่ได้แสดงพระปรีชาสามารถให้ปรากฏประจักษ์ต่อสายตาประชาราษฎร์ และเป็นที่เชื่อได้แน่นอนว่าในขณะนั้นประชาชนส่วนใหญ่ของอาณาจักรสุโขทัย ยังฝังใจอยู่กับอดีตและจะยอมรับในพระปรีชาสามารถของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเท่า

นั้น อีกทั้งยังได้ให้ความสำคัญและจงรักภักดีมากกว่าบุรพกษัตริย์องค์อื่น ๆ อีกด้วย

เหตุการณ์ในอาณาจักรสุโขทัยก่อนที่พระเจ้าลิไทยจะเสวยราชย์นั้น เป็นช่วงระยะเวลาที่บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะจลาจล สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดสถานการณ์ดังกล่าวมาจากการสิ้นพระชนม์อย่างกะทันหันของพระเจ้าเลอไทย ทำให้ราชบัลลังก์สุโขทัยว่างลงโดยยังไม่ทันได้แต่งตั้งรัชทายาท ผู้มีกำลังอำนาจปกครองอยู่ในขณะนั้นจึงต่างคิดตั้งตัวเป็นใหญ่ขึ้น ในครั้งนั้นพระเจ้าลิไทยทรงใช้กำลังปราบปรามชุมนุมกำลังอำนาจเหล่านั้นจนสงบราบคาบและได้เสวยราชย์ในอาณาจักรสุโขทัยสืบต่อจากพระราชบิดา สถานภาพของบ้านเมืองในสมัยนั้น จำเป็นต้องได้ผู้นำที่มีความสามารถทั้งทางด้านการรบและการปกครอง จึงจะสามารถกอบกู้สถานการณ์ให้สงบร่มเย็นเป็นปกติได้ ประกอบกับพระเจ้าลิไทยทรงเป็นกษัตริย์ที่เพียบพร้อมด้วยพระปรีชาสามารถปฏิบัติพระองค์อยู่ในทศพิธราชธรรม และทรงปกครองบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้งหนึ่งด้วยพระราโชบายนานัปการ

การกอบกู้สถานการณ์บ้านเมืองจำเป็นต้องรวบรวมพลังจากพลเมืองของชาติเพื่อให้สามารถดำรงความมั่นคงและต่อสู้ศัตรูรอบด้าน จึงต้องการประชาชนพลเมืองที่อยู่ในศีลธรรมมีระเบียบวินัย รัฐบาลบุญคุณโทษ และมีหลักยึดมั่นในศาสนา พระเจ้าลิไทยจึงได้ดำเนินพระราโชบายในทางสร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดขึ้น ทรงแสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถ ทรงรอบรู้ศิลปศาสตร์หลายแขนงทั้งทางด้าน**โหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ และพฤษภาศาสตร์** เป็นต้น ทรงพร้อมที่จะปกครองบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง สามารถคุ้มครองปกป้องหัวเมืองใหญ่น้อย ที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร และทำนุบำรุงให้ร่มเย็นเป็นสุขทั่ว

หน้ากัน ดังปรากฏความในศิลาจารึกนครชุม ด้านที่ ๒ บรรทัด ๑-๓ และ ๑๙-๒๒

“...เมืองอันใดก็รู้สิ้น อันรู้ศาสตร์.....
อยู่กตสกาจตรงค์กระทำนตร์ ชี้อ้าง.....
คล้องช้างเป็นพฤตมิบาศศาสตร์.....”

“...เป็นขุนหนึ่ง เมืองคนที พระบางหาเป็น
ขุนหนึ่ง.....เมืองเชียงทองหาเป็นขุนหนึ่ง เมือง
.....หาเป็นขุนหนึ่ง เมืองบางพานหาเป็นขุน
หนึ่ง เมือง.....หาเป็นขุนหนึ่ง เมืองบางฉล้ง
หาเป็นขุนหนึ่ง”

เมื่อพระเจ้าลิไทยเสวยราชย์แล้ว ทรงปรับปรุงระบบการปกครองหัวเมืองต่าง ๆ ทรงแต่งตั้งให้ผู้ครองเมืองใหญ่ย่อมมีตำแหน่งเป็นขุน บรรดาบ้านเมืองที่มีถิ่นฐานอยู่รอบอาณาจักร และมีสัมพันธภาพต่อกัน ต่างก็จัดสิ่งของต่าง ๆ มีผลไม้และปลา เป็นต้น ส่งเข้ามาถวาย และในคราวประกอบพิธีราชาภิเษกนั้น พระเจ้าลิไทยได้เฉลิมพระนามใหม่ว่า พระเจ้าศรีสุริยวงศ์มหาธรรมราชาธิราช ตามความในศิลาจารึกนครชุม ด้านที่ ๑ บรรทัด ๔-๗

“...อันผู้ท้าวพระยาทั้งหลายอันเป็นมิตรสหาย อันมีในสี่ทิศนี้ แต่งกระยาตงวาย ของฝากหมากปลามาไหวอันยัดยัญญอภิเษกเป็นท้าวเป็นพระยาจึงขึ้นชื่อศรีสุริยวงศ์มหาธรรมราชาธิราช...”

พระเจ้าลิไทยทรงสนพระทัยในการศึกษา และการพระศาสนา มาก ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นตัวอย่างให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตาม ทรงเป็นปราชญ์ทางธรรม ยึดมั่นในพระบรมพุทธานุภาพ มีวัตรปฏิบัติเสด็จไปนมัสการพระ สดับพระธรรมเทศนา ถือศีล ๕ ศีล ๘ สม่่าเสมอมิได้ขาด ทรงสร้างพระมหาเจดีย์ประดิษฐานพระศรีรัตนมหาธาตุ ปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ ณ เมืองนครชุม และเพื่อแนะนำให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติธรรมเยี่ยงอย่าง ที่กล่าวนี้ จึงทรงบอกถึงเรื่องพุทธทำนาย คำนวณวันอายุขัยของพระพุทธานุภาพ และความเสื่อม

ถอยอายุขัยของมนุษย์ การเสวยผลกรรม คนทำบาปต้องตกนรก คนทำบุญประพฤติธรรมจะได้ขึ้นสวรรค์ จะได้เกิดทันพระศรีอาริยมตตริย และผู้ใดกราบไหว้บูชาสฤง เจดีย์ พระศรีมหาธาตุ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ จะมีอานิสงส์เสมือนได้พบพระพุทธรองค์

ในการคำนวณอายุขัยพระพุทธานุภาพนั้น **พระเจ้าลิไทยได้บอกกำหนดเวลาที่ประดิษฐานพระศรีรัตนมหาธาตุ ณ เมืองนครชุมไว้เป็นปีพุทธศักราชตรงกับพุทธศักราช ๑๙๐๐ นับเป็นหลักฐานสำคัญที่ปรากฏการใช้ “พุทธศักราช” เป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์ไทย**

ในด้านการทำนุบำรุงบ้านเมือง พระเจ้าลิไทยทรงมีพระราชประสงค์ที่จะทำให้บ้านเมืองสงบสุข ราษฎรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี โดยทรงส่งเสริมให้ประชาชนตั้งอยู่ในคุณธรรม ปลุกฝังนิสัยให้ยึดมั่นในการปฏิบัติกรรมดี มีกตัญญูต่อบุพการี ตามความในศิลาจารึกนครชุม ด้านที่ ๒ บรรทัด ๓๗-๓๙ “...ให้ยำปู้ครู.....น้องย่าผู้เฒ่าผู้แก่ ให้รู้ปราณไพรฟ้า.....งานไร่ไร่ใช้มือชอบ เมื่อใช้ไร่อย่าพาใช้....”

นอกจากนั้นยังได้จัดให้มีระบบการศาลตัดสินคดีความโดยยุติธรรม ตามความในศิลาจารึกนครชุมด้านที่ ๒ บรรทัด ๔๓-๔๗

“....นิสัยตนโสด ไพรฟ้าชาวไทยลูกเจ้าลูกขุนผู้ใด.....ได้ข้าเอาเห้าน้ำเอาเรือนเขา พ่อตายให้ไว้แก่ลูก พี่ตายให้ไว้แก่น้อง ขุนผู้ใดกระทำชอบด้วยธรรมดั่งอัน ขุนผู้นั้น.....กินเมืองเหิงนานแก่กม ผู้ใดกระทำชอบด้วยธรรมดั่งอัน ขุนผู้นั้นบ่มีเย็นเหิงเหิงนานเลย...”

ความเป็นอยู่ของประชาชนในอาณาจักรสุโขทัยต้องอาศัยการเกษตรกรรมเป็นหลัก ดังนั้นจึงทรงสนับสนุนให้มีการปลูกป่าเพื่ออนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร และพื้นดิน ที่ใดกร้างว่างเปล่าให้ช่วย

กันแล้วทางทำพื้นดินให้เป็นประโยชน์ จัดให้มีการ
ชลประทาน สร้างเหมือง แปลงฝายชักน้ำมาใช้
ปลูกข้าว ทำเกลือสะสมไว้เป็นทุนสำหรับบ้าน
สำหรับเมือง ตามความในจารึกฐานพระอิศวร
เมืองกำแพงเพชร “...อนึ่งเมื่อทำนาไชร์ ย่อมข้าว
พืช ข้าวในนานั้นปลูกเอง มิได้อาข้าวในยุ้งไป
หว่านไปดำดังทั้งหลาย อนึ่งพ่อปู่พระยาร่วงทำ
เอาน้ำไปเก็บบางพานนั้น ก็ถมหายสิ้นและเขา
ย่อมทำนาทางฟ้า และหาท่อนั้นพบ กระทำท่อ
เอาน้ำไปเลี้ยงนา ให้เป็นนาเหมือง นาฝาย มิ
ได้เป็นทางฟ้า...”

ในด้านเศรษฐกิจ พระเจ้าลิไทยทรงให้สิทธิ
เสรีภาพแก่ประชาชนทั่วไปทุกระดับ ในด้านการ
ติดต่อค้าขาย มีทั้งทางบก ทางเรือ ทั้งนี้รวมไป
ถึงการจัดให้มีเส้นทางคมนาคมที่ใช้ติดต่อสัญจร
ไปมาค้าขายได้สะดวก ตามความในศิลาจารึก
นครชุม ด้านที่ ๒ บรรทัด ๓๑-๓๒

“...แต่งให้ขุนพิขุนน้องลูกหลาน.....
ไพร่ฟ้าข้าไทย ชีเรือไปค้า ชีม้าไปขาย....”

ตอนสุดท้ายของศิลาจารึกนครชุมบอกไว้ว่า
“... แลคำอันพิศดารไชร์ กล่าวไว้ในจารึกอันมีใน
เมืองสุโขทัยนักพระมหาธาตุพูนแล จารึก

อันหนึ่งมีในเมือง..... อันหนึ่งมีในเมืองฝาง
อันหนึ่งมีในเมืองสระหลวง.....หมทลาประ-
ดิษฐานไว้ด้วยพระบาทลักษณะนั้น “พระบาท
ลักษณะนั้นไชร์ พระยาธรรมิกราชให้ไปพิมพ์เอา
รอยดิน.....พระเป็นเจ้าถึงสิ่งหลอันเหยียบเหนือ
จอมเขาสมนัญญบรรพต.....”

“...อันหนึ่งประดิษฐานไว้ในเมืองบางพานเหนือ
จอมเขานางทอง อันหนึ่งประดิษฐานไว้เหนือจอม
เขาที่ปากพระบาง จารึกก็ยังไว้ด้วยทุกแห่ง”

จะเห็นได้ว่านอกจากพระเจ้าลิไทยจะทรง
สร้างจารึกไว้ในเมืองต่าง ๆ แล้ว ยังให้จำลองรอย
พระบาทประดิษฐานไว้ให้ประชาชนได้กราบไหว้
บูชา ณ เมืองต่าง ๆ อีกหลายเมือง

การศึกษาเรื่องราวของจารึกจังหวัดกำแพงเพชร
ทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักร
สุโขทัยชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะแนวทางการพัฒนา
บ้านเมือง ซึ่งมีพื้นฐานทางด้านเกษตรกรรม สิ่ง
ที่สำคัญที่สุดคือ การชลประทานและการพัฒนาพื้น
ดินให้อุดมสมบูรณ์ การปลูกป่าอนุรักษ์น้ำและดิน
จัดให้มีการค้าขายจำหน่ายผลผลิต และสร้างเส้น
ทางคมนาคม เพื่อส่งเสริมให้ครบวงจร และสิ่ง
สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การปลูกฝังคุณธรรมตาม
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา